

ZAVIČAJ

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu historijuBroj 61
Godina XXXI
Maj, 2026.
[str. 159-172]

© Monos 2026

Običaji i zabave u selu Piskavica šezdesetih godina XX stoljeća (iz sjećanja jednog savremenika)

Izet Spahić

Rad donosi etnografske zapise o svakodnevnom životu i običajima u selu Piskavica kod Gračanice tokom šezdesetih godina XX stoljeća. Na osnovu sjećanja savremenika opisani su oblici seoskih okupljanja i zabave koji su obilježavali prijelazno razdoblje između tradicionalnog načina života i postupne modernizacije sela. Posebna pažnja posvećena je dječijim improviziranim instrumentima, pjevanju i djevojačkim kajdama, prelu i komiljenju kukuruza, večernjim kolima na Brani kod izvora Mehtefišta, kao i ulozi šargije, ćemaneta i drugih instrumenata u društvenom životu sela. Prilog donosi i podatke o bajramskim i vašarskim okupljanjima, ženidbenim običajima te načinu oblačenja u seoskoj sredini. Zabilježena kazivanja predstavljaju svjedočanstvo o posljednjem razdoblju živog prisustva tradicionalnih oblika seoske kulture prije nego što su ih elektrifikacija sela, radio, gramofon i novi oblici zabave postupno potisnuli iz svakodnevnog života.

Ključne riječi: Piskavica, Gračanica, seoski običaji, prelo, kajde, šargija, ćemane, narodni instrumenti, društveni život sela, kulturne promjene.

UVOD

Sjećanja koja slijede odnose se na svakodnevni život i običaje u selu Piskavica kod Gračanice šezdesetih godina XX stoljeća, u vremenu kada su se u

seoskoj sredini još uvijek održavali mnogi tradicionalni oblici zabave i društvenog života. U to doba prela, komiljenje kukuruza, djevojačke kajde,¹ kolo uz šargiju i ćemane, kao i različiti oblici pjevanja i svirke, bili su sastavni dio večernjih okupljanja i druženja mladih i starijih.

Istovremeno, selo je ulazilo u razdoblje promjena. Elektrifikacija² i postupni dolazak gramofona, radija i novih oblika zabave počeli su mijenjati dotadašnje navike, potiskujući stare načine muziciranja, zabave i okupljanja. Tradicionalni instrumenti i običaji, koji su se generacijama prenosili usmenim putem, ubrzo su počeli nestajati iz svakodnevnog života.

U takvom seoskom ambijentu, u kojem su se stari oblici života još održavali, muzika i zvuk nisu bili vezani samo za svečanosti i velika okupljanja. Oni su bili prisutni i u dječijoj igri, na ispaši i u svakodnevnim poslovima, gdje su se od najjednostavnijih materijala pravile male svirale i druga pomagala za proizvodnju zvuka.

Bilješke koje donosimo predstavljaju svjedočanstvo o jednom prijelaznom vremenu. One donose slike

svakodnevice u kojoj su se još uvijek mogli čuti zvuci šargije, gusala i ćemaneta, vidjeti večernja kola na seoskim zaravnima i osjetiti atmosferu prela i drugih okupljanja omladine iz više zaseoka i mahala.³

1. DJEČIJI "INSTRUMENTI" I ZVUKOVI SELA

U vrijeme o kojem je ovdje riječ, u selu Piskavica (kao i u drugim selima Gračanice i okoline) muzika još uvijek nije dolazila iz radio aparata i gramofona nego iz svakodnevnog života. Zvuk su proizvodili sami ljudi, praveći jednostavne instrumente od materijala koji su im bili pri ruci.

Djeca su naročito bila sklona takvim "izumima". Na ispaši, dok su čuvali stoku ili se igrali po livadama i šumarcima, pravili su različite svirale i naprave koje su proizvodile zvuk. Najčešće su se pravile **pišće od vrbove kore**⁴, zatim **borije** – duži puhački instrumenti iz porodice roga, koji su se izrađivali od mlade ljeskove kore, ponekad dužine i do jednog metra.⁵

Djeca su pravila i tzv. **kreju**: jednostavnu napravu u kojoj je preko zupčanika okretana tanka daščica koja je pri okretanju proizvodila

1 Kajda – kratka ljubavna ili šaljiva pjesma koju su djevojke pjevale navečer, često kao znak da se u kući održava prelo.

2 Električna struja u selo Piskavica i susjedna sela dovedena je negdje poslije 1950. godine, čime su postepeno stvoreni uslovi za prodor novih tehničkih sredstava i oblika zabave.

3 Tekst je nastao na osnovu autorovih sjećanja i zabilješki, a urednički je strukturiran radi preglednosti, uz nastojanje da se sačuva izvorna intonacija i lokalna terminologija.

4 Pišća – jednostavna dječija svirala izrađena od svježe vrbove kore.

5 Borija – improvizirani puhački instrument sličan rogu, pravljen od ljeskove ili druge kore.

karakterističan zvuk.⁶ Slične plastične naprave mogu se danas vidjeti na sportskim utakmicama, ali su nekada bile atraktivna dječija rukotvorina. Na ispaši su dječaci znali svirati i na **list koštana ili list kukuruza**, koji bi se zategao između dva palca, pa bi pri puhanju davao zvuk nalik na sviralu. Ponekad bi se koristila i **stabljika maslačka**, koja je mogla proizvesti tanak, prodoran ton sličan zvuku zurle.

Takve male svirale i naprave bile su dio dječije igre, ali i način da se ispuni vrijeme dok se čuvala stoka ili odmaralo u hladu. Zvukovi tih improviziranih instrumenata bili su sastavni dio svakodnevnog života sela, jednako kao i zvona na stoci ili praporci na konjskim zapregama. U zimskim mjesecima, kada su konji vukli saone, **praporci** su imali i praktičnu i zabavnu ulogu. Njihov zvuk upozoravao je putnike na putu da dolaze saone, ali je ujedno stvarao ritmičan, gotovo muzički ugođaj za one koji su se vozili.

Međutim, zvukovi sela nisu se iscrpljivali samo u tim dječijim napravama. Mnogo važnije mjesto od samih improviziranih instrumenata imala je pjesma, koja je pratila gotovo sve oblike rada, kretanja i druženja u seoskoj svakodnevici.

2. PJEVANJE U SVAKODNEVNOM ŽIVOTU SELA

Pored svirke na jednostavnim instrumentima, u svakodnevnom životu sela veoma je važno mjesto imalo i **pjevanje**. Pjevalo se gotovo u svakoj prilici: u kući, na njivi, na putu ili u večernjim druženjima.

U kući se pjevalo dok su žene obavljale kućne poslove. Ponekad bi se zapjevalo dok se ribala soba ili spremala večera. Pjevalo se i na njivi, kada bi se u hladu drveta pravio kratak predah poslije napornog rada. Pjesma se mogla čuti i na putu kući nakon teškog težačkog posla, kada bi se grupa radnika vraćala iz polja.

Posebno je bilo uobičajeno da se pjeva **na putu noću**. Momci koji su išli na prelo ili se vraćali s njega znali su zapjevati dok su prolazili kroz mrak i tišinu sela. I sam putnik bi ponekad zapjevao, naročito noću, kako bi otjerao strah (naročito kad bi prolazio u blizini groblja) ili prekratio dug put. Pjevalo se i rano ujutro, kada bi neko sam krenuo na posao ili u školu. U to vrijeme put do škole često je bio dug i naporan. Djeca su iz sela kretala još po mraku, prelazeći i po nekoliko kilometara do grada da bi stigla na prvi čas koji je počinjao u sedam sati.

Najčešće su se pjevale sevdalinke, ali i tada popularne novokomponovane pjesme koje su se širile usmenim putem, od sela do sela, a u kasnijoj fazi i preko radio-talasa, sa

6 Kreja – dječija naprava koja pri okretanju proizvodi zujavi zvuk; pravila se od drvenih dijelova i tanke daščice.

starih radio-aparata i tranzistora koji su se sve više nabavljali i na selu.

Posebno mjesto u seoskom životu imale su **djevojačke pjesme zvane kajde**. To su bile kratke pjesme koje su djevojke pjevale navečer, najčešće sa prozora ili ispred kuće. Kajda je imala i praktičnu ulogu: njome se obilježavalo u kojoj se kući te večeri održavalo prelo. Autor ovih sjećanja kao dječak je više puta prisustvovao takvim trenucima. Zapamtio je nekoliko kajdi koje su djevojke pjevale: *Lolo moja, ja bi' bila tvoja/, al' mi ne da mila nana moja;* ili *Alaj mi se, dragane, đerdanići tresu, koga hoću voliću, kog' ne želim neću;* ponekad i: *Urodile sitne trninice, gori doli oko Gračanice*.

Kada bi se kajda zapjevala, momci iz okolnih zaseoka i susjednih mahala odmah bi znali gdje je prelo i počinjali bi se okupljati. Tako bi pjesma postajala svojevrsni znak okupljanja i početak večernjeg druženja seoske omladine.

Dok je pjesma obilježavala javni i polujavni prostor sela, večernji život u kući imao je svoj poseban red. Upravo iz tog porodičnog ambijenta, iz večere na siniji i ustaljenih kućnih običaja, otvarao se put prema noćnim okupljanjima na prelu.

3. VEČERA U KUĆI I PRIPREME ZA PRELO

U vrijeme kada su se u selu još održavala prela i druga večernja okupljanja, svakodnevni život u kući imao je svoj ustaljeni red. Taj red se posebno osjećao u večernjim satima, kada bi se porodica okupila oko večere. Autor ovih sjećanja pamti kako su se prije večere obavljale pripreme u kući. Sestre su donosile vodu sa **Mehtefišta**⁷, spremala se večera, a u sobi se prostirao **čaršaf** na pod kako se mrve ne bi rasipale. Na čaršaf bi se stavljala **sinija**, veliki okrugli sto na tri noge, oko kojeg je sjedala porodica.⁸

I djeca su imala svoje male dužnosti. Autor se sjeća kako je preko jedne ruke prebacio čist **peškir**, u istoj ruci držao **leden**⁹, dok je drugom rukom iz **ibrika**¹⁰ polijevao ocu vodu da opere ruke poslije kahve i cigarete. Nakon oca ruke bi oprala i majka. Na siniji se u velikoj bakarnoj kalaisanoj časi nalazila **čorba**, a pred oca je stavljana vruća **proha**. Kašike su se dijelile po starješinstvu. Pred ocem je uvijek bila posebna, posrebrana **"babina kašika"**, koja je bila gotovo dvostruko veća od ostalih.

Svi su čekali dok otac ne povuče posljednji dim cigarete. Tek tada bi on izlomio prohu i svakome dao po komad. Nakon toga bi uzeo kašiku i

7 Mehtefište – izvor ili česma u selu Piskavica gdje se zahvatala voda.

8 Sinija – nizak okrugli sto, obično drveni, oko kojeg se sjedilo na podu prilikom jela.

9 Leden – metalna posuda ili lavor u koji se polijevala voda za pranje ruku.

10 Ibrik – metalna posuda sa drškom i izljevom za polijevanje vode.

prvi počeo jesti. Tek tada bi i ostali počeli večeru. Jela su se na siniji smjenjivala jedno za drugim, slano pa slatko. Na kraju je dolazila **zahlada**: salata od mladog pera luka s mnogo varenog kajmaka, sahan pekmeza također s kajmakom, te **mlačanica**, ostatak koji ostaje nakon pravljenja masla.¹¹

U kući se pri jelu posebno pazilo na **mrve**. Nakon večere sinija bi se iznijela, a čaršaf sa mrvama pažljivo skupio. Postojao je gotovo poseban "kult mrve", pa su djeca čekala u čošku dok se soba još jednom ne pomete.

Poslije jela ponavljao se isti mali ritual: autor bi ponovo uzeo leđen, peškiri i ibrik, pa bi polio ocu i majci da isperu usta. Nakon toga bi otac uzeo **fenjer** i krenuo na prelo na kraj sela. Majka bi ga, kako se govorilo, "lukavo" poslala na prelo, a djeca su u međuvremenu u kući organizovala **komljenje kukuruza**.

Kada bi se završila večera i obavili uobičajeni kućni poslovi, počinjao je drugi, življi dio seoske večeri. Kuća je tada postajala polazište za okupljanje omladine, rad uz druženje i one oblike susretanja koji su bili važan dio tadašnjeg društvenog života. U takvim večerima počinjao je dio seoskog života u kojem su se okupljali mladi, pjevalo se, razgovaralo i radilo

– i koji je činio važan dio društvenog života sela.

4. PRELA UZ SPREMANJE KUKURUZA: KOMILJE I LJUŠTILJE

Nakon večere i večernjih kućnih poslova počinjao je drugi dio seoskog života – večernje okupljanje omladine, najčešće uz različite oblike rada koji su se pretvarali u druženje i zabavu. U selu su se u to vrijeme posebno izdvajala dva takva oblika: **komljenje kukuruza**¹² i **ljuštilje (komušanje) kukuruza**.¹³ Iako su oba okupljanja bila vezana za spremanje kukuruza, među njima je postojala jasna razlika. Takva sijela su se u narodu i zvala: komilje i ljuštilje ("večeras su kod mene planirane komilje" ili "na mojoj meraji – avliji noćas su ljuštilje")

Komljenje je podrazumijevalo **ručno skidanje zrna sa osušenih klipova kukuruza**. Taj posao se obično radio zimi ili za hladnijih dana, kada se sjedilo u zatvorenim i zagrijanim prostorijama, u kući ili hujžeri. Pošto su mašine za krunjenje kukuruza bile rijetkost, posao je tražio više ruku, pa su se tim povodom okupljali ukućani, rodbina i komšije, obično mlačarija

Takva prela bila su spoj rada, razgovora i pjesme. Radilo se dugo, često

11 Mlačanica – tekućina koja ostaje nakon mućenja masla iz kajmaka.

12 Komljenje kukuruza – ručno skidanje zrna sa osušenih klipova kukuruza, najčešće zimi u zatvorenom prostoru.

13 Ljuštilje / komušanje kukuruza – zajedničko skidanje oljupine sa tek ubranih klipova kukuruza, obično ujesen, u dvorištu, uz rad, pjesmu i druženje omladine.

do kasno u noć, a u takvoj atmosferi mladi su imali priliku da se susreću, razgovaraju i ašikuju pod budnim okom starijih. U imućnijim kućama bilo je tu i čašćavanja: kahvom, sokom, suhim šljivama i orasima, nekad pečenim krompirima itd.

Za omladinu su još privlačnije bile **ljuštilje**, odnosno prela uz **komušanje kukuruza**, koja su se održavala ujesen, nakon berbe. Kukuruz bi se brao na njivi, dovezao zapregama u dvorište i istresao na jednu veliku gomilu, najčešće u prostranijem dijelu dvorišta, obraslom travom. Poslije večere oko te gomile okupljala se omladina – djevojke i momci – i sjedajući ukrug počinjala ljuštiti kukuruz.

Oljušteni klipovi ubacivali su se u posebne sepete, a zatim istresali u obližnji koš da se prosuše. Oljupina, koja se skidala sa klipova, ostavljala se pored onoga ko je radio; u hladnijim večerima služila je i kao neka vrsta zaštite od studeni.

Ljuštilje, odnosno komušanje kukuruza nije bilo samo posao nego i jedno od najživljih omladinskih sijela. Uz rad se razgovaralo, pjevalo i šalilo, a postojali su i posebni trenuci zadirkivanja i približavanja između momaka i djevojaka. Kada bi neko naišao na **šarenjak** ili **crvenjak**, takav klip bi se često nudio simpatiji. Momak bi držao klip za još neotkinutu oljupinu, a djevojka bi prilazila i odvajala klas od oljupine. I u takvim sitnim gestama prepoznavali su se oblici seoskog ašikovanja.

Kada bi se gomila kukuruza oljuštila, klipovi smjestili u koš, a oljupina pokupila i dvorište očistilo, radni dio večeri prelazio bi u druženje i prelo. Tada bi se nastavilo sa pjesmom, svirkom, razgovorom i čašćenjem domaćina.

Posebnu ulogu u najavi takvih večernjih okupljanja imale su djevojke. Autor se sjeća kako bi njegova sestra Rabija zajedno s Nurom Mustafinom otvorila prozor i zapjevala kratku pjesmu – kajdu. Ta pjesma bila je znak da se u toj kući ili u blizini održava prelo, komilje ili ljuštilje. Kada bi se kajda zapjevala, glas bi se brzo pronio selom. Ubrzo bi se začuli odgovori iz drugih zaseoka: sa Glavice bi se javili Sokoljani, iz Hadžikadina Hana Ranovićani, sa Raskrešća Stjepanci, a iz Hrvića Drafničani. Svi su već znali gdje je te večeri okupljanje i počeli bi se skupljati.

Postojalo je i nepisano pravilo: "Ko prije curi – cura njegova." Zbog toga su momci žurili da dođu na vrijeme. Ipak, iako se nisu uvijek mogli nadati da će iste večeri ašikovati s istom djevojkom, među mladima se često već znalo ko je kome naklonjen i ko će se na kraju za koga udati.

Samo ašikovanje bilo je vrlo suzdržano. Momak i djevojka razgovarali bi kratko i diskretno, najčešće na razmaku od pola metra ili više. I sama razmjena nekoliko riječi bila je dovoljna da se pokaže naklonost.

Na kraju bi domaćini, već je rečeno, počastili prisutne. Posluživalo

se jednostavno, ali obilno: krompir iz rerne, suhi sir, orasi, suhe šljive i jabuke samoniklice. Nakon toga bi se druženje polako završavalo, a omladina razilazila prema svojim zaseocima.

Slična omladinska okupljanja uz komušanje kukuruza bila su raširena i u drugim selima gračaničkog kraja.¹⁴ Takva okupljanja bila su važan dio društvenog života sela. U njima su se spajali rad, pjesma, zabava i upoznavanje mladih ljudi, pa su prela uz komljenje i ljuštilje ostala među najupečatljivijim oblicima seoskog druženja u prijelaznom vremenu šezdesetih godina.

5. MUZIČKI INSTRUMENTI U SELU

U vrijeme o kojem je riječ, muzika u selu Piskavica nije dolazila iz električnih uređaja nego iz živog sviranja. Različiti instrumenti pratili su okupljanja na prelu, svadbama, bajramskim proslavama i drugim seoskim druženjima. Najčešće su se mogli čuti **gusle**, **šargija** i **ćemane**, a povremeno su u selo dolazili i **bubnjari sa zurlama**.

Jedan od starijih instrumenata koji se mogao čuti u ovim krajevima bile su **gusle**. Kako su se gusle često pravile u kućnoj radinosti i bez većih troškova, zadržale su se u seoskoj

sredini kroz duže vrijeme. Uz gusle su se pjevale epske pjesme o junacima iz narodne tradicije, kao što su **Hrnjica Mujo**, **Gojeni Halil**, **Zmaj od Bosne**, ali i poznate pjesme poput **Hasanaginice** ili pjesme **Smrt Omera i Merime**. Na taj način čuvala se usmena književnost Bošnjaka, koja je kasnije u mnogim slučajevima i zapisana.

U ovom kraju bio je poznat guslar **Latif Karić**, koji je mogao izvesti epsku pjesmu u trajanju od tri do četiri sata. Tokom pjevanja tako duge epske pjesme slušaoci bi sjedili i pažljivo slušali, prateći svaku riječ guslara. U dugim zimskim noćima to je bio jedan od rijetkih kulturnih događaja u seoskoj sredini. Najvećim poznavaoцем epskih pjesama u selu smatran je jedan **Ćorić iz Piskavice**, od kojeg je Latif Karić, prema kazivanju starijih, naučio mnoge pjesme. Taj usmeni pjesnik, međutim, nije ostavio pisane zapise, pa je sa sobom odnio veliki dio tog bogatog repertoara. Knjigu sa zapisanim pjesmama guslara Latifa Karića danas, prema kazivanju autora, čuva njegov unuk **Adem Karić iz Vanovića**.

Drugi važan instrument u selu bila je **šargija**, koja se često mogla čuti na okupljanjima mladih. Imala je najmanje četiri žice i bila je duga oko metar ili nešto više. Šargije su, prema

14 O sličnim okupljanjima omladine uz komušanje kukuruza u selima ovog kraja vidi novinsku reportažu Pavla Stanišića "Komušanja u Sjenini Rijeci", objavljenu u listu *Glas komuna* 1967. godine. Taj tekst, kao dokument vremena o seoskim običajima i društvenim prilikama šezdesetih godina XX stoljeća, donosi se u ovom broju *Gračaničkog glasnika*.

sjećanju autora, izrađivali **Delići iz Škahovice**, čija se kuća nalazila ispod **Sijedog krša**. Pored šargija pravili su i **sazove i bugarije**.¹⁵ Bugarija je bila manja vrsta šargije, dužine do jednog metra. Takve instrumente su često nosili mladići dok su čuvali stoku. Sviralo se i hodajući i sjedeći, najčešće iz čiste razonode. Najpoznatiji svirač na šargiji u Piskavici bio je **Zijo Spahić Ibrahimov**.

U selu se povremeno moglo čuti i **ćemane**, odnosno violina. Međutim, to je bio instrument koji nije svako mogao priuštiti niti naučiti svirati. Prema autorovom sjećanju, ćemane se najduže zadržalo u kući **Avde Kreze**, a posljednji svirač koji je u selu svirao violinu bio je **Hašim Spahić Avdin**. Zijo i Hašim su često zajedno svirali na seoskim okupljanjima, i to dugo, ponekad i po nekoliko sati, obično bez ikakve naknade.

Povremeno su u selo dolazili i **bubnjari zajedno sa sviračima na zurlama**. Oni su najčešće nastupali na većim svadbama ili u posebnim prilikama kada bi ih domaćini pozvali. Na svadbama bi bubnjari i zurlaši svirali još na putu od kuće mlade do kuće mladoženje. Sjedeći u kolima, svirali bi tokom cijelog puta, a zatim i na svadbenom veselju koje se često održavalo na nekoj obližnjoj njivi ili većem dvorištu.

Prema kazivanju **Have Spahić**, žene Sulje Spahića, u selu su se nekada koristile i **drombulje**.¹⁶ To je mali usni instrument, poznat i kao **usna harfa**, sa metalnom polugom koja se trzanjem pokreće i proizvodi tihi, ritmičan zvuk. Iako su drombulje u vrijeme autorovog djetinjstva već bile rijetke, stariji su još pamtili njihovu upotrebu.

Instrumenti o kojima je riječ nisu ostajali samo dio pojedinačnih muzičkih vještina, nego su bili u funkciji živog društvenog prostora sela. Jedno od mjesta gdje se to najbolje moglo vidjeti bila je Brana kod izvora Mehtefišta, na kojoj se gotovo svake večeri okupljala omladina.

6. KOLO NA BRANI KOD IZVORA MEHTEFIŠTA

Jedno od glavnih mjesta večernjeg okupljanja omladine u selu Piskavica nalazilo se **na Brani kod izvora Mehtefišta**. To je bila zaravan iznad poredovničke vodenice, dovoljno prostrana da se na njoj može igrati kolo.

Gotovo svako veče, nakon povratka sa teških težačkih poslova, djevojke iz gornjeg dijela sela uzimale bi **fučije**¹⁷, **kante**, **ibrike** i **druge sudove za vodu** i odlazile na Mehtefište. Tu bi najprije zahvatile vodu, a zatim bi sudove ostavljale mlađim djevojčicama da ih paze, dok bi starije dje-

15 Bugarija – manji žičani instrument iz porodice šargija

16 Drombulja – mali metalni usni instrument (usna harfa) koji proizvodi vibrirajući ton.

17 Fučija – drvena posuda za nošenje vode.

vojke odlazile na Branu gdje se igralo kolo.

Na tom mjestu su ih već čekali svirači **Zijo i Hašim**, sa šargijom i ćemanetom. Kada bi svirka počela, okupljanje se pretvaralo u večernju zabavu koja je mogla trajati **sat do sat i po vremena**. Takva okupljanja održavala su se gotovo svakodnevno. Samo bi **kiša, snijeg ili rijedak smrtni slučaj u selu** mogli prekinuti ovaj ustaljeni običaj.

Igralo se kolo koje su zvali **“treska”**. Melodija je bila jednostavna i ponavljala se u istom ritmu: nekoliko osnovnih taktova pratila su dva kratka završna tona. Iako se melodija stalno ponavljala, igrači su mogli igrati dugo, gotovo bez predaha. Za omladinu koja je cijeli dan radila u polju – kopala, žnjela ili obavljala druge težačke poslove – to je bio svojevrsan **odmor i opuštanje**.

U kolu je obično učestvovalo oko **dvadeset igrača**. Najviše je bilo djevojaka i djevojčica od trinaest do dvadeset jedne godine, jer su starije djevojke već bile udane. Dječaci uglavnom nisu igrali, jer su se stidjeli. Umjesto toga penjali bi se na obližnje drvo **dženarike** i odatle posmatrali igru. Igrači su se držali za ruke, iako se, prema starijem običaju, između momka i djevojke nekada stavljao **rubac (mahramica)**.

Večernje kolo trajalo je sve dok se iz kuća ne bi začuo poziv na večeru. Neko iz domaćinstva bi došao i do-

viknuo: **“Hajde, meći večeru!”** Tada bi se kolo rasulo gotovo u trenu. Djevojke bi brzo uzimale sudove sa vodom i vraćale se kući.

Takva okupljanja ponavljala su se iz večeri u večer i predstavljala su jedno od najvažnijih mjesta druženja i upoznavanja omladine u selu. Ako su večernja kola na Brani predstavljala svakodnevni ritam seoskog života, onda su bajramske i vašarske proslave bile njegovi istaknuti, svečaniji trenuci. Tada se okupljao veći broj ljudi, a zabava je izlazila iz okvira jednoga sela i dobijala širi društveni karakter.

7. BAJRAMSKA I DRUGA OKUPLJANJA

Pored svakodневnih večernjih druženja, posebnu živost u selu unosile su **bajramske i vašarske proslave**, na kojima se okupljala omladina iz više sela. Za vrijeme Bajrama mladi su se okupljali na **meraji u Podgaju**, gdje je glavna zabava ponovo bilo kolo.¹⁸ Na tim okupljanjima svirali su **Zijo i Hašim**, a igra se često nastavljala dugo u noć.

Postojalo je i jedno nepisano pravilo vezano za sviranje kola. Kolo se nije smjelo prekidati bez razloga. Ako bi neko drugi, hvatajući za šargiju, pokušao naručiti novu pjesmu i uzviknuo **“ustavi šargiju”**, to se smatralo velikom uvredom za onoga ko je već naručio kolo. Takav postupak mogao je izazvati ozbiljan sukob, jer su

18 Meraja – zajednički seoski prostor ili livada gdje su se održavala okupljanja.

mnogi mladići u to vrijeme za pojasom nosili nož.

Pored bajramskih okupljanja, omladina je rado odlazila i na razne **seoske proslave i vašare** koji su se održavali u okolini. Među poznatijima su bile: **Doborovačka proslava, proslava u Stjepan Polju, brijesnička proslava, proslava na Ozrenu, Prvomajska proslava u Boriku**, te proslava **2. maja u Rifetaginom Boriku**. Na svim tim okupljanjima glavna zabava bilo je **igranje kola**. Pored toga podizale su se **šatre**, u kojima su se prodavali piće, pečenje i razna jela.¹⁹ Na improviziranim pozornicama nastupale su pjevačice, a nerijetko bi se, kako autor pamti, penjale i na stolove dok su pjevale.

Na proslavama i drugim svetkovinama mogli su se kupiti i razni slatkiši, među kojima je bila poznata **tahan-halva**, ali i razna jela poput čorbica, čevapa i drugih vašarskih specijaliteta. Pošto su takve proslave najčešće održavane ljeti, ljudi su sjedili **na travi ili na dekama koje su donosili od kuće**, razgovarali, pjevali i posmatrali kolo. Takva okupljanja bila su prilika da se sretnu ljudi iz različitih sela, ali i da omladina upozna nove prijatelje i simpatije.

U takvim prilikama mladi se nisu samo zabavljali, nego su se i upoznavali, zbližavali i stvarali veze koje su često vodile prema braku. Zato je prirodno da se uz priču o seoskim okupljanjima spomenu i tadašnji ženidbeni običaji.

8. ŽENIDBENI OBIČAJI

U vrijeme o kojem autor govori, ženidbe i svadbe u selu imale su svoj ustaljeni red i najčešće su se održavale u periodu **od Kasuma²⁰ do Prozuka²¹**. Kasum je bio poznat po gračaničkom vašaru, dok je Prozuk označavao kraj zimskog razdoblja kada su se takva veselja obično završavala.

Postojala su dva osnovna načina ženidbe. Ponekad bi se mlada, kako se govorilo, **“ukrala”**, odnosno simbolično odvela bez velikog svadbenog veselja, kako bi se izbjegli troškovi. U drugim slučajevima priređivala se **raskošnija svadba**, uz fijakere, bubnjare i druge svirače. No, bez obzira na način ženidbe, veselje za omladinu obično se priređivalo **u petak poslije ženidbe**. Tada bi se okupljala omladina iz više sela koja su gravitirala Piskavici. Pozivali su se svirači, a kolo bi počinjalo oko devet sati i tra-

19 Privremeni šator za vašarske zabave i prodaju pića i hrane.

20 Kasum – narodni naziv za period oko 8. novembra (kasumdan), koji je označavao početak zimskog dijela godine.

21 Prozuk – narodni naziv u gračaničkom kraju za period oko pravoslavnog Božića (7. januara), koji je u tradicionalnom seoskom kalendaru označavao završetak zimskog vremena pogodnog za ženidbe, svadbe i druga kućna veselja. U lokalnoj tradiciji govori se da su se takva veselja održavala “od Kasuma do Prozuka”. Pojedini istraživači pretpostavljaju da je naziv povezan sa starijim narodnim izrazom za “otvaranje” ili “prozor” nove godine, odnosno simboličnim prijelazom iz jednog godišnjeg ciklusa u drugi, iako ta etimologija nije sasvim pouzdano potvrđena.

jalo sve do ranog popodneva, često do trinaest ili četrnaest sati.

Na takvim veseljima momci i djevojke su se ponovo susretali sa svojim simpatijama. Tu se razgovaralo, ašikovalo i veselilo uz svirku i kolo. U sjećanju ovog autora posebno je ostao jedan zanimljiv običaj vezan za prvu bračnu noć. Kada bi momak doveo mladu u kuću, s njom bi dolazila i **njena najbolja prijateljica**. Ona bi ostajala uz mladu i spavala s njom sve dok se ne obavi vjenčanje pred hodžom i matičarem. Tek tada bi prijateljica, kako se govorilo, "**predala mladu mladoženji**". Ta noć u narodu je bila poznata pod nazivom "**vuk**".²²

Kao i oblici zabave i društvenog ponašanja, i način oblačenja bio je dio prepoznatljivog poretka u seoskoj zajednici. Po odjeći, pokrivalu za glavu i obući moglo se mnogo toga zaključiti o dobi, bračnom stanju i mjestu pojedinca u zajednici.

9. NAČIN OBLAČENJA

U vrijeme o kojem je riječ, u selu Piskavica još se mogao prepoznati **ustaljen red u načinu oblačenja**, po kojem se već na prvi pogled moglo razlikovati kojoj generaciji ili životnom dobu neka žena pripada. Ali već šezdesetih godina primjetne su bile velike promjene u odijevanju, naročito među mladim.

Nakon što je početkom pedesetih godina, odlukom tadašnjih vlasti,

ukinuta praksa nošenja **peče (zara)** kojim je ranije bilo pokriveno cijelo lice, naročito kod starijih žena, taj dio odjeće postupno je nestao iz svakodnevnog života. Međutim, mnogi drugi elementi starijeg načina odijevanja zadržali su se još dugo.

Žene su u pravilu nosile **dimije**, široke hlače s učkurom, koje su se pri dnu nogavica vezivale. Preko glave su se nosile različite vrste **mahrama**, a način vezivanja često je otkrivao starosnu dob žene. Starije žene – nene – nosile su **bošću**, veliku bijelu mahramu od čadorbeza.²³ Ona se vezivala tako da je potpuno pokrivala kosu i vrat, dok je lice ostajalo otkriveno. Bošća je padala preko ramena i davala dostojanstven izgled starijim ženama. Žene srednjih godina, otprilike između pedesete i šezdeset pete godine, nosile su **šamiju** – veću štampanu mahramu koja se vezivala na sličan način kao bošća. Mlađe, već udate žene nosile su manju mahramu zvanu **šalić**, obično šarenih boja, koja se vezivala ispod brade. Kosa pri tome nije bila vidljiva.

Djevojke pred udaju nosile su šalić nešto slobodnije. Na čelu se mogao vidjeti pramen kose – takozvani **šop**, a na leđima su se često vidjele pletenice. Šalić se tada vezao pozadi, pa su se mogle vidjeti i **minduše**.

U posmatranom razdoblju gotovo sve žene i djevojčice nosile su neku vrstu mahrame. Ipak, pod utjecajem

²² Vuk – naziv za običajnu noć između dolaska mlade i formalnog vjenčanja.

²³ Čadorbez – tanko domaće pamučno platno korišteno za odjeću i marame.

novog društvenog vremena i sekularne politike socijalističke države, stariji način pokrivanja postupno je slabljen, naročito među mlađim generacijama. Starija odjeća zadržala se najduže u selu **Stjepan Polje**, gdje su se još dugo mogli vidjeti elementi starije narodne nošnje.

Kod muškaraca su se također mogli primijetiti tragovi starijeg načina odijevanja. Stariji ljudi su ljeti često nosili **bijele gaće od čadorbeza, vunene čarape do koljena, opanke putrovce**²⁴, kao i **dug vuneni pojas**, koji je mogao biti dug i do sedam metara. Uz to se nosila košulja od domaće pređe ili lana. Na glavi su muškarci nosili različite pokrivke: **francuske kape, fes za ishoda, ćulah**, a zimi **šubaru**. Na nogama su se nosili **opanci**, dok su **tene i kundure** bile rjeđe i obično su se oblačile za posebne prilike ili "za ishoda". Dječaci su tokom ljeta najčešće hodali **bosi**.

U tadašnjem seoskom društvu postojala su i određena pravila ponašanja. Tako, na primjer, djevojka nije smjela biti previše nakićena kada izlazi iz kuće ili se vraća kući, naročito dok je otac prisutan. Takav način odijevanja i ponašanja bio je dio društvenog poretka koji je u seoskoj sredini još uvijek bio snažno prisutan, iako su se već osjećale promjene koje je donosilo novo vrijeme.

Sve to pripadalo je svijetu koji se još držao šezdesetih godina, ali je već bio na izmaku. Ubrzo će novo vri-

jeme, sa elektrifikacijom, potisnuti mnoge od ovih običaja i zvukova iz svakodnevnog života sela i donijeti nove oblike zabave.

ZAVRŠNA NAPOMENA

Sjećanja koja su ovdje zabilježena odnose se na vrijeme kada su u selima gračaničkog kraja još uvijek bili živi mnogi oblici tradicionalnog društvenog života. Prela, komiljenje kukuruza, djevojačke kajde, večernja kola uz šargiju i ćemane, kao i okupljanja na merajama i vašarima, činili su prirodan dio svakodnevice i mjesta gdje se susretala i upoznava seoska omladina.

Međutim, već tokom šezdesetih godina počele su se osjećati promjene koje je donosilo novo vrijeme. Postepeno i gotovo neprimjetno mijenjali su se i potiskivali stari običaji i način zabave i okupljanja. Tradicionalni svirači i instrumenti, koji su dotad pratili gotovo svako seosko druženje, počeli su nestajati iz svakodnevnog života.

Sa njima su se polahko gasili i mnogi običaji koji su generacijama oblikovali društveni život sela. Upravo zato ovakva sjećanja imaju posebnu vrijednost: ona čuvaju uspomenu na jedno prijelazno vrijeme u kojem su se još mogli čuti zvuci šargije i ćemaneta, vidjeti večernja kola na seoskim zaravnima i osjetiti atmosfera prela i drugih okupljanja

24 Putrovci – vrsta kožnih ručno rađenih opanaka.

koja su okupljala ljude iz različitih zaseoka.

Danas, kada su ti običaji gotovo iščezli iz svakodnevnog života, ova-

kva kazivanja ostaju dragocjeno svjedočanstvo o nekadašnjem načinu života u selima gračaničkog kraja.

SUMMARY

CUSTOMS AND SOCIAL LIFE IN THE VILLAGE OF PISKAVICA (BOSNIA AND HERZEGOVINA) IN THE 1960S: MEMORIES OF A TRANSITIONAL PERIOD

This paper presents ethnographic notes on everyday life and local customs in the village of Piskavica near Gračanica during the 1960s. Based on the recollections of a contemporary witness, it describes forms of rural gatherings and entertainment characteristic of a transitional period between traditional village life and the gradual modernization of the countryside. Special attention is given to improvised children's instruments, singing and girls' evening songs known as "kajde", evening gatherings such as prelo and communal corn-husking, as well as dancing on the Brana near the Mehtefište spring accompanied by traditional instruments such as the šargija and the violin (ćemane). The paper also records Bajram and fair gatherings, wedding customs, and patterns of traditional clothing in the rural community. These memories represent valuable testimony to the final stage of living traditional village culture before electrification, radio, gramophones, and new forms of entertainment gradually replaced earlier customs and musical practices.

